

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2022. № 8.

DOI: 10.32702/2307-2105.2022.8.3
УДК 330.34.014-044.922

A. O. Kasych,

*д. е. н., професор, завідувач кафедри управління та смарт-інновацій,
Київський національний університет технологій та дизайну*

ORCID ID: 0000-0001-7019-1541

**ПЛАН МАРШАЛЛА 2.0 ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ
ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ**

A. Kasych,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of
Management and Smart-Innovation, Kyiv National University of Technologies and
Design*

**THE MARSHALL PLAN 2.0 AS A TOOL FOR THE FORMATION OF
AN EFFECTIVE SOCIO-ECONOMIC MODEL OF THE DEVELOPMENT
OF UKRAINE**

У статті досліджено та узагальнено організаційно-методологічні питання розробки та реалізації плану Маршалла, який у версії 2.0 розглядається як механізм відновлення економіки України. Проаналізовано наукові джерела щодо розробки та реалізації плану Маршалла. Вказано економічні результати виконання Плану та комплексні цілі реалізації.

Основними цілями були розвиток виробництва, вдосконалення фінансової політики, стимулювання міжнародної торгівлі. Наголошено на комплексності ефектів плану Маршалла, які проявились не лише в забезпеченні економічного зростання, а й в політичній орієнтації системи на принципи демократії. Наведено основні характеристики, орієнтири та наслідки реалізації плану Маршалла. Серед особливостей Плану зазначено: комплексний характер, механізм співпраці, конвергенція політичних еліт та громадськості. У статті також викладено основні механізми реалізації плану Маршалла, зокрема децентралізацію, державно-приватне партнерство та конкуренцію.

Зазначається, що ключовими етапами процесу розробки Плану для України є: оцінка передумов розвитку, обґрунтування форм, методів і логіки реалізації, оцінка економічних та інших наслідків. Було підкреслено, що в Україні є всі ключові передумови для розробки плану модернізації. Серед найбільш важливих передумов розробки плану Маршалла 2,0 названо орієнтири України на інтеграцію з ЄС, програма військової допомоги США, інші.

Визначено ключові вектори розвитку та реалізації плану Маршалла 2.0, а саме: філософію перетворень, відновлення економіки, ресурсне забезпечення, систему державного управління. Головним результатом Плану має стати трансформація моделі соціально-економічного розвитку, основні етапи якої мають забезпечити перехід від інвестиційної до інноваційної моделі.

Зазначено, що план Маршалла 2,0 має стати поворотним етапом розвитку України, до реалізації якого будуть долучені як США, так і країни ЄС.

The article examines and summarizes the organizational and methodological issues of the development and implementation of the Marshall Plan, which in version 2.0 is considered a mechanism for restoring the economy of Ukraine. Scientific sources on the development and implementation of the Marshall Plan are analyzed. The economic results of the implementation of the Plan and comprehensive implementation goals are indicated. The main goals were the development of

production, improvement of financial policy, and stimulation of international trade. Emphasis is placed on the complexity of the effects of the Marshall Plan, which were manifested not only in ensuring economic growth, but also in the political orientation of the system on the principles of democracy. The main characteristics, guidelines, and consequences of the implementation of the Marshall Plan are given. Among the features of the Plan are: its complex nature, cooperation mechanism, and convergence of political elites and the public. The article also outlines the main mechanisms for implementing the Marshall Plan, including decentralization, public-private partnership, and competition.

It is noted that the key stages of the process of developing the Plan for Ukraine are: assessment of development prerequisites, substantiation of forms, methods, and logic of implementation, and assessment of economic and other consequences. It was emphasized that Ukraine has all the key prerequisites for developing a modernization plan. Among the most important prerequisites for the development of the Marshall Plan 2.0 are Ukraine's guidelines for integration with the EU, the US military aid program, and others.

The key vectors of the development and implementation of the Marshall Plan 2.0 have been determined, namely: the philosophy of transformations, economic recovery, resource provision, and the state management system. The main result of the Plan should be the transformation of the socio-economic development model, the main stages of which should ensure the transition from an investment model to an innovation model.

It is noted that the Marshall Plan 2.0 should become a turning point in the development of Ukraine, in the implementation of which both the USA and the EU countries will be involved.

Ключові слова: *план Маршалла, передумови, ефекти, трансформація, соціально-економічна модель.*

Keywords: *Marshall plan, prerequisites, effects, transformation, socio-economic model.*

Постановка проблеми. Військова агресія Росії проти України у ХХІ столітті в центрі Європі поставила на порядок денний питання не лише безпеки та існування багатомільйонної країни, а й актуалізувала завдання подолання наслідків війни, які стали викликом не лише для України, а й для всієї Європи. Міграція населення, знищення виробничої та соціальної інфраструктури на території України, захоплення атомних електростанцій – всі ці негативні процеси потребують дослідження в контексті повернення великої європейської країни до сталого розвитку.

Цивілізований світ з усіма політичними та економічними інститутами, як виявилось, не завжди має важелі для недопущення або зупинення військової агресії. Однак світ вже має досвід відновлення економіки після завершення війни через реалізацію плану Маршалла, який у редакції 2,0 вже розглядається для України. Саме тому, дослідження досвіду, тобто умов, процедур та результатів плану Маршалла, який успішно був реалізований в Європі після II світової війни, є актуальним та потребує наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світі досить часто мали місце заклики до реалізації нових планів Маршалла. Це підтримувало значний інтерес і серед науковців. Так, Бергман Г. [2] план Маршалла називає найефективнішим заходом зовнішньої політики США, який втілював найкращі ідеали західної моделі розвитку. Вчений логіку реалізації плану Маршалла розглядає не лише з позицій модернізації економіки Західної Європи, скільки з точки зору відновлення довіри до демократії та капіталізму, а також залучення до економічної асоціації та військового альянсу. Аналогічної точки зору дотримується і Махадо Б. [6], який зазначив, що Програма мала важливі та взаємопідсилюючі аспекти – політичний, психологічний та економічний. Страх комуністичної експансії на захід і доктрина стримування підсилили зацікавленість у реалізації американських прихильників та європейських реципієнтів.

У регіональному аспекті план Маршалла розглядають Сорел Е. та Падон П. [6]. Вчені проводять дослідження Плану не лише з точки зору

активізації економічних перетворень, скільки з позицій створення зв'язків та взаємозалежностей між європейськими державами. Вони зазначають, що відбулося формування нової свідомості європейців. На їх думку, план Маршалла довів абсурдність торговельних та фінансових конфліктів, допоміг відкинути націоналістичний настрій та спокуси авторитаризму, став основою національної незалежності та збереження демократії.

В статті Маджіда Дж. [7] розглядаються питання передумов розробки плану Маршалла, матеріально-технічного та фінансового забезпечення його реалізації, а також результати як для Європи в цілому, так і для США. Автор розглядає наслідки плану Маршала з позицій прямих економічних ефектів, непрямих економічних ефектів та політичних ефектів.

Погляд вчених на економічні наслідки плану Маршала не є однозначними. Так, в роботі [3] зазначається, що сума, спрямована на відновлення Європи (13 млрд дол США у 1945-1951 роках), не була достатньо великою, щоб суттєво прискорити відновлення шляхом фінансування інвестицій.

В роботі [10] дається системна критика Плану. Серед основних аргументів наводяться такі:

допомога ніколи не перевищувала 5% ВВП країн-одержувачів і, отже, могла мати незначний ефект;

програми економічних реформ не були виведені науково.

Зважаючи загалом на це, питання розробки нової версії плану Маршала потребує належного наукового обґрунтування

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання організаційного та ресурсного забезпечення реалізації плану Маршалла 2,0 .

Розробка плану Маршала 2,0 з організаційно-методичної точки зору потребує:

по-перше, дослідження передумов розробки;

по-друге, обґрунтування змісту, форм, методів та логістики реалізації;

по-третє, оцінювання наслідків прямих економічних та непрямих (соціальних, політичних).

Мета статті полягає в узагальненні уроків реалізації плану Маршалла та оцінюванні умов реалізації версії 2,0 для України як комплексної програми відновлення економіки та трансформації соціально-економічної моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Програма відновлення Європи, відома як план Маршалла, стала безпрецедентним прикладом іноземної допомоги США країнам Європи після другої світової війни (1948-1951). У період з 1948 по 1951 роки США реалізували економічну ініціативу щодо надання зовнішньоекономічної допомоги, яка стала чи не найефективнішою програмою зовнішньої допомоги. Цілі Програми знаходились не лише в площині економічних цілей, а передбачали стимулювання європейського виробництва, консолідації європейської ідентичності. Політична складова також була присутня і вона стосувалась недопущення поширення комунізму.

Берман Г. називає план Маршалла найефективнішим заходом зовнішньої політики США, який втілював найкращі ідеали [2].

З того часу змінились і умови, і позиція США, однак через війну проти України в даний час відбувається повернення до даного питання, а відтак, дослідження уроків реалізації плану Маршалла слід провести з позицій комплексного підходу та ідентифікації позитивних та негативних результатів.

Цілі плану Маршалла мали потужну економічну основу, яка виражалась в таких основних орієнтирах [9]:

- розвиток європейського сільськогосподарського та промислового виробництва;
- формування здорової валютної, бюджетної та фінансової політики;
- стимулювання міжнародної торгівлі між Європою та рештою світу.

Згодом план Маршалла став більше, ніж економічною допомогою, оскільки він базувався на багатонаціональному співробітництві та міжнародній інтернаціоналізації. В країнах відбувались структурні зміни та переорієнтація

від власне національних інтересів до європейських цінностей [7]. Логіку реалізації плану Маршалла слід розглядати не лише з позицій модернізації економіки Західної Європи, а й з позицій відновлення довіри до демократії та капіталізму, залучення до економічної асоціації та військового альянсу [2]. План Маршалла для великої території в Європі став механізмом спрямування цілої низки країн на «Western»-модель розвитку.

Розглядаючи головний ефект реалізації плану Маршала слід вказати поширення політичних принципів взаємодії, що унеможливили б військові методи розв'язання конфліктів.

Прямий економічний ефект реалізації плану Маршалла у багатьох випадках є переоціненим. Так загальний обсяг допомоги складав всього 13,2 млрд дол США, що складало всього 3% від загального обсягу виробництва в країнах Західної Європи [7]. З іншого боку, економічні результати реалізації Плану за три роки реалізації забезпечили ріст ВВП на 33%, промислового виробництва майже на 50%, міжнародної торгівлі – на 40%. Тобто при помірних економічних результатах, важливих політичних ефектах та безальтернативній орієнтації соціально-економічних моделей розвитку багатьох країн Західної Європи на інноваційний вектор, план Маршала виконав фактично функцію цивілізаційного драйвера та дозволив цим країнам підняти політичну та економічну співпрацю між собою, взаємодію з США та іншими розвиненими країнами на новий рівень. Як результат уже під час війни Росії проти України країни Західної Європи виступають потужними агентами сучасних політичних та економічних процесів та разом з іншими країнами самі стануть активними учасниками реалізації плану Маршала 2.0

Узагальнення висновків науковців щодо плану Маршалла, які викладені в працях [1-5, 8, 9], дозволяє визначити такі основні його *характеристики*:

по-перше, План це комплексна програма, що забезпечує застосування багатостороннього підходу до вирішення проблем, пов'язаних з наслідками війни;

по-друге, це механізм співпраці та тісного партнерства між донорами та одержувачами на основі взаємної довіри;

по-третє, це точка конвергенції політичних еліт та громадськості в частині визначення вектора та базисних принципів розвитку;

по-четверте, це не про завоювання територій, це про завоювання та сердець та умів;

по-п'яте, країни ЄС та США мають досвід реалізації таких масштабних проєктів та високопрофесійних фахівців, які здатні не піддаватись політичним чи ідеологічним впливам.

Базисними механізмами реалізації, які зробили план Маршала успішним, були: децентралізація, державно-приватні партнерства, заохочення конкуренції та внесок одержувача [4].

Показово, що важливим результатом плану Маршала стало започаткування і в США, і в Європі партнерства між державою та бізнесом, що сприяло контролю з боку суспільства за органами державної влади, а також підвищення рівня залученості бізнесу до вирішення суспільних проблем [7].

Зазначені ефекти мали позитивний вплив на всю сукупність соціально-економічних процесів в країнах ЄС.

Чітка та безкомпромісна орієнтація України на ЄС та НАТО актуалізувала завдання реальної трансформації соціально-економічної моделі розвитку, коли план Маршалла може і повинен стати тією основою, яка дозволить забезпечити швидкий прогрес та докорінну модернізацію.

Україна в даний час потребує зброї для захисту незалежності, медичних товарів для збереження життя населення, однак не меншою є потреба у розробці плану Маршалла вже сьогодні задля виведення України на принципово інший економічний рівень розвитку, що має стати запорукою військової безпеки

Ленд-ліз для України та переорієнтація Збройних сил України на де-факто стандарти НАТО, коли країни Заходу вкладають значні ресурси на

«виривання» України з під впливу імперії, їх збереження залежить від ресурсів на подальше відновлення.

З точки України, то передумови є чітко визначеними, а тому більший акцент має бути на обґрунтуванні змісту необхідних реформ та перетворень, які б через реалізацію плану Маршалла дійсно забезпечили б необхідні реформи до сучасних вимог Європейського Союзу та, врешті решт, формування сучасної інноваційної моделі розвитку (табл. 1).

Таблиця 1. Ключові вектори розробки та реалізації плану Маршалла 2,0

№ п/п	Ключові складові Плану	Цільові орієнтири	Заходи
1	Філософія трансформацій	Орієнтація на вступ до ЄС та НАТО. Реалізація принципів демократії. Забезпечення свобод населенню.	Зміна законодавства відповідно до вимог ЄС.
2	Відновлення економіки	Створення сучасних конкурентоспроможних робочих місць. Підвищення доходів населення.	Налагодження виробництва. Відновлення критичної інфраструктури. Створення фундаменту для модернізації та зростання.
3	Ресурсне забезпечення реалізації	Зміна структури промисловості (індустріалізація). Формування необхідних фінансових ресурсів країнами донорами кадрові ресурси.	Будівництво нових підприємств. Консолідація та координація розподілу фінансових ресурсів.
4	Система державного управління та публічного й міжнародного контролю	Реформування системи державного управління відповідно до стандартів ЄС. Суттєве зменшення масштабів корупції.	Підзвітність та прозорість щодо використання міжнародної допомоги. Скорочення державного втручання в економіку. Міжнародний контроль та суспільний моніторинг діяльності державних структур.
5	Трансформація соціально-економічної моделі розвитку	Споживацька модель - інвестиційна модель – інвестиційно-інноваційна модель – інноваційна модель.	Сприяння внутрішнім інвестицій. Заохочення іноземних інвестицій. Здійснення структурних трансформацій в економіці.

Джерело: побудовано автором

Модель економічного розвитку України досі була переважно споживацькою, в окремі періоди з ознаками інвестиційної, однак для забезпечення економічного зростання на постійній основі доцільно підключити інноваційний чинник. Завдання максимум для України це – системне формування інноваційної моделі розвитку. Однак без створення комплексу підсистем інвестиційної та інвестиційно-інноваційної моделі, які властиві

попереднім етапам соціально-економічного розвитку господарства, зробити це не можливо. Ці завдання не були вирішені до війни, оскільки політична система, публічний сектор залишались на стадії реформування. Війна сьогодні знищує виробничий потенціал України, однак план Маршалла 2,0 повинен стати не лише ресурсною базою для відновлення економіки, а, перш за все, драйвером системних трансформацій у державі: стандартів” галузевої структури господарства, структури зовнішньої торгівлі, цінових характеристик продукції, умов „інвестиційного клімату”, масштабів виробництва, інформатизації та комп’ютеризації, законодавчої системи, соціально-економічних стандартів, тобто всієї системи відносин між державою та суспільством.

Висновки та перспективи подальших досліджень:

План Маршала для Європи став відправним пунктом соціально-економічних трансформацій на багато років, поворотним моментом розвитку та основою дотримання принципів демократії та свобод. Результати реалізації Плану були досить суттєвими, перш за все, з точки зору трансформації соціально-економічної моделі розвитку, а не конкретних результатів діяльності.

В сучасних умовах окрім США активними учасниками розробки та реалізації плану Маршалла 2,0 стають і країни ЄС. Фактично відбувається переосмислення перспектив розвитку регіону в цілому, оскільки Україна розглядається і як повноцінний член ЄС в майбутньому, і як член НАТО. За таких умов роль плану Маршалла 2,0 залишається такою ж комплексною, як це було після II Світової війни. План Маршалла 2,0 Україна – це не про економічні перетворення, це про пошук соціально-економічної моделі розвитку, про вектор геополітичної визначеності. Війна проти України потребує консолідації Європейського Співтовариства, але і чіткої безкомпромісної орієнтації України на реальну модернізацію соціально-економічної моделі, коли план Маршалла може і повинен стати тією основою, яка дозволить забезпечити швидкий прогрес та докорінну реконструкцію. Економічні цілі не можуть бути досягнуті без формування ефективної системи державних інститутів, подолання корупції

та забезпечення прозорості публічного управління. Розглядаючи зміст та джерела фінансування плану Маршалла 2,0 не слід відтерміновувати вирішення зазначених вище завдань.

Література

1. Becker, T., and Eichengreen, B. (2022), *A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine*, The Centre for Economic Policy Research (CEPR), Ukraine. URL: https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf (дата звернення: 05.06.2022).
2. Behrman, G. (2007), *The Most Noble Adventure: The Marshall Plan and the Time When America Helped Save Europe*, Free Press, New York, USA.
3. De Long, J. & Eichengreen, B. (1991), *The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program*, NBER Working Papers 3899, National Bureau of Economic Research, Inc, Cambridge, USA. URL: <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/3899.html> (дата звернення: 12.07.2022).
4. Eichengreen, B. (1993), "A Marshall Plan for the East: Options for 1993", Centre for international and development economics economic research, Working Paper, pp. 93-010.
5. Eichengreen, B. (2011), *Lessons from the Marshall plan*, World Development Report, World Bank, Washington, DC. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/27506> (дата звернення: 11.07.2022).
6. Machado, B. (2007), *In Search of a Usable Past: The Marshall Plan and Postwar Reconstruction Today*, George C. Marshall Foundation, Lexington, VA.
7. Magid, J. (2012), "The Marshall Plan", *Advances in Historical Studies*, Vol.1, No.1, pp. 1-7. URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=26090> (дата звернення: 05.08.2022).
8. Sorel, E. and Padoan, P. (2008), *The Marshall Plan Lessons Learned for the 21st Century*, OECD, Paris, France. URL: http://www.learneurope.eu/files/8113/7509/5720/Plan_Marshall._Lecciones_aprendidas_s_XXI.pdf (дата звернення: 05.06.2022).

9. Tarnoff, C. (2018), *The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance*, Congressional Research Service, Washington, DC. URL: <https://sgp.fas.org/crs/row/R45079.pdf> (дата звернення: 25.06.2022).

References

10. Becker, T., and Eichengreen, B. (2022), *A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine*, The Centre for Economic Policy Research (CEPR), Ukraine.

11. Behrman, G. (2007), *The Most Noble Adventure: The Marshall Plan and the Time When America Helped Save Europe*, Free Press, New York, USA.

12. De Long, J. & Eichengreen, B. (1991), *The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program*, NBER Working Papers 3899, National Bureau of Economic Research, Inc, Cambridge, USA.

13. Eichengreen, B. (1993), "A Marshall Plan for the East: Options for 1993", Centre for international and development economics economic research, Working Paper, pp. 93-010.

14. Eichengreen, B. (2011), *Lessons from the Marshall plan*, World Development Report, World Bank, Washington, DC.

15. Machado, B. (2007), *In Search of a Usable Past: The Marshall Plan and Postwar Reconstruction Today*, George C. Marshall Foundation, Lexington, VA.

16. Magid, J. (2012), "The Marshall Plan", *Advances in Historical Studies*, Vol.1, No.1, pp. 1-7.

17. Sorel, E. and Padoan, P. (2008), *The Marshall Plan Lessons Learned for the 21st Century*, OECD, Paris, France.

18. Tarnoff, C. (2018), *The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Historic Significance*, Congressional Research Service, Washington, DC.

19. Tarnoff, C. (2018), *The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance*, Congressional Research Service, Washington, DC.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2022 р.